

**Η ΨΥΧΟΔΡΑΜΑΤΙΚΗ
ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ
ΩΣ ΕΞΑΓΟΡΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ**

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΑΡΒΑΤΣΟΥΛΙΑ

Η ΨΥΧΟΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ ΩΣ ΕΞΑΓΟΡΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

(Συγκριτική μελέτη στα πλαίσια της ψυχολογίας της θρησκείας)

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΑΡΒΑΤΣΟΥΛΙΑ
Δρ. Θ.

Ο σύγχρονος άνθρωπος είτε ως προσωπική υπόσταση είτε ως κοινωνική πραγματικότητα διακρίνεται για την προσπάθειά του να συμπεριφέρεται συνειδητά και ν' αναλαμβάνει ρόλους και υποχρεώσεις. Η εξακρίβωση των ρόλων και η δρομολόγησή τους στον έαυτο του ανθρώπου συνιστά ζήτημα έρευνας με υπαρξιακά χαρακτηριστικά. Άδυναμία έναρμόνισης της προσωπικότητας προς αυτή την πορεία θεωρείται μη θεμελίωση προσανατολισμού όρθου σε περιεχόμενο και προοπτική με αποτελέσματα ψυχοπαθολογικών αποκλίσεων και διαταραχών που έμποδίζουν την όμαλή λειτουργία και ανέλιξη της προσωπικότητας.

Άναφερόμενοι στην *ανάληψη ρόλων* δέν *έννοούμε αποδοχή χαρακτήρων με ψευδή περιεχόμενο*, μά *έλλικρινείς διευκρινίσεις χαρακτηριστικών σημαινομένων* που *άναδεικνύονται σε ψυχολογικές διαδικασίες προσωποκεντρικού ενδιαφέροντος*. Άντίποδας της μη *ανάληψης ρόλων* συνιστά ή *ένδυση-προσωπείου-έπιφερόμενου-διαταρακτική-δραστηριότητα* με *λειτουργικό χώρο* και *έκδήλωση* την *έκτροπή* των ψυχοπνευματικών δυναμικών της προσωπικότητας.

Οί ρόλοι συνιστούν ψυχοδυναμικούς παράγοντες έσωψυχικής πληρότητας και καθοδηγοίν προς ουσιαστική ίσορροπία τó ψυχολογικό γίγνεσθαι του άτομου. Άποβλέπουν στο να άνορθώνουν προοδευτικά την προσωπικότητα κατεργαζόμενοι την ψυχοπνευματική της ολοκλήρωση. Δέν υφίστανται εκτός των ψυχοσωματικών χαρακτηριστικών του έαυτου του ανθρώπου, ένώ εισάγουν κατευθύνσεις άφύπνισης και διόρθωσης της συμπεριφοράς.

Οί ψυχολογικοί ρόλοι δραστηριοποιούνται για να καθαίρουν την προσωπικότητα. Τò άτομο πού, άφου τούς άποδεχθεί τούς άναλαμβάνει, θέτει ώς προοπτική νά κινείται στα πλαίσια πού διαδικαστικά τόν προτρέπουν όχι υπό τήν έννοια θεωρητικών διαθέσεων, αλλά πρακτικών έπιλογών πού συμβάλλουν στην άπόρριψη έμπειριών, οί όποιες δυσλειτουργοϋν τήν προσωπικότητα ψυχοπνευματικά.

Οί ψυχολογικοί ρόλοι δυνατόν νά εφαρμόζονται σέ κάθε έκφανση και διάσταση τής προσωπικής και κοινωνικής ζωής: στις *διαπροσωπικές σχέσεις*, αλλά και στις *κοινωνικές δράσεις και πράξεις*. Οί ψυχολογικοί ρόλοι δέ θεωροϋνται δευτερευόντως. Θα λέγαμε ότι ή αντίληπή τους οίκοδομεί *σύσσωμη* τήν ύπαρξιακή άνακαίνιση τού ανθρώπου. Ή άνάληψη ρόλων διευκρινίζει στο άτομο τήν ιδιαίτερη σχέση πρòς τόν έσώτερο έαυτό του και προάγει τήν εξέλιξη τής προσωπικότητας. Θέτει τίς βάσεις για τήν έμπρακτη εφαρμογή τών ψυχολογικών δυνατοτήτων πού διευκρινίζουν τόν έαυτό, διασώζοντας χαρακτήρες ψυχολογικής ώριμότητας και αυτοπραγμάτωσης. Για νά μπορεί ό άνθρωπος ν' αντιλαμβάνεται τούς ρόλους, πού ώς προσωπικότητα όφείλει ν' αναλαμβάνει, χρειάζεται νά συμπεριφέρεται σύμφωνα πρòς τά χαρίσματα τού έαυτού του. Τοϋτο σημαίνει προσπάθεια άναδόμησης τών συνισταμένων πού τόν έπισημαίνουν και τόν άναδεικνύουν όντότητα προσωπική, ή όποια καλλιεργεί προοπτικές άφύπνισης στο ψυχολογικό της γίνεσθαι. Τò «γίνεσθαι» ώς όρος συνιστά καθοριστικό σημαινόμενο άνάπτυξης τής προσωπικότητας. Μιά άνάπτυξη πού δέν έπικεντρώνεται σέ στεγανά πλαίσια πορείας ούτε σέ ψευδείς ή άληθοφανείς *συνάφειες άυτοπραγμάτωσης*, μά σέ *έμπειρίες* περιεχομένων πρωτογενώς θεωρουμένων με έποικοδομητικές τάσεις άξιολόγησης τού έαυτού.

Ή άνακάλυψη και διευκρίνηση ρόλων έξετάζεται ώς κυριαρχούσα αντίληψη με θεραπευτικό περιεχόμενο στην προοπτική πού καλούμαστε νά συζητήσουμε τής ψυχοδραματικής διαδικασίας. Άναφέροντας όρισμένα «βιογραφικά» στοιχεία τού ψυχοδράματος, τού ίδρυτου, και τών δομών, πού ώς ψυχαναλυτική πράξη έκφράζει σημειώνουμε ότι, θεμελιωτής του άναφέρεται ό Jacob Moreno (Βουκουρέστι 1889 - Νέα Ύόρκη 1974)¹, ό όποιος για περισσότερο άπό τριάντα χρόνια έξάσκησε τήν προσπάθεια αυτή, θέτοντας τίς βάσεις για τήν ειλικρινή άναζήτηση τής ανθρώπινης προσωπικότητας

1. Ήταν μία προσωπικότητα με έντονη τήν πίστη στο δημιουργικό σχέδιο τού Θεοϋ. Ή πίστη αυτή συνιστά και τò θεωρητικό πεδίο έμπνευσής του. 'Ο Θεός κατ' αυτόν είναι το κατεξοχήν ύπέρτατο όν, τò όποιο έμπνέει τίς δημιουργικές Του δυνάμεις στον άνθρωπο, έπειδή θέλει ό άνθρωπος νά άνάγεται πρòς Αϋτόν. 'Ο άνθρωπος όφείλει ν' άναζητεί τήν πρωταρχική

και των δομών της. Ο Moreno έφάρμοσε το ψυχόγραμμα ως θεραπευτικό τύπο διακρίνοντας το χαρακτήρα ανάληψης ρόλων ως καταλυτικό στην ανάληψη ορθής θεραπευτικής τακτικής. Στο ψυχόγραμμα ο Moreno έπεδίωκε την *άπελευθέρωση των δημιουργικών δυναμικών της προσωπικότητας* μέσω της «*παιγνώδους παράστασης*» ή «*άναπαράστασης*» και «*ανάληψης*» ρόλων για ύγιη δραστηριότητα και βίωση της ζωής. Για να βιωθούν και να επαναπροσδιοριστούν οι ρόλοι στη ζωή του ανθρώπου χρειάζεται ή συμπεριφορά να 'άντανακλάται σε πράξεις έρμηνείας που θ' αποβλέπουν στην ανάπτυξη των ικανοτήτων της προσωπικότητας και των χαρακτηριστικών που την διέπουν. Ως κεντρικό πυρήνα της ή ψυχοδραματική πράξη συστήνει έλεγχο των ψυχολογικών διαταραχών και σφαλμάτων που οδήγησαν την προσωπικότητα να «*αυτομολήσει*» σ' έπιλογές που υποθάλπουν τη δημιουργία και διαιώνιση συμπεριφορών τύπου «*παλαιού ανθρώπου*». Ο Moreno χαρακτηρίζει τον «*παλαιό άνθρωπο*» *σωσία* ενός έαυτού που αντίκειται στην ολοκλήρωση του ψυχολογικού γίγνεσθαι της προσωπικότητας. Ο *είσηγητής* της διαδικασίας του ψυχοδράματος συνιστά κατά το Moreno τον καθοδηγητή της πράξης όχι μόνο ως αναλυτής αλλά και ως «*σκηνοθέτης*» (*Regisseur*), μιά και κατ' αυτό τον τρόπο καλείται να δημιουργεί ένα περιβάλλον κατάλληλο για την άφύπνιση παραγόντων ικανών να διευκρινίζουν τη δομή της προσωπικότητας προοδευτικά².

Γενικά θα υποσημαίναμε ότι κατά την πράξη του ψυχοδράματος σημαντική και καθοριστική συμβολή στην έμπέδωσή του παίζουν οι παρακάτω υποδιδόμενοι χαρακτήρες:

1. *Ο Πρωταγωνιστής*: το πρόσωπο που επιλέγεται να *άναπαραστήσει προσωπικά* το θέμα της ομάδας δραματοποιημένο³.
2. *Τά Έπικουρικά Έγώ*: τα μέλη της ομάδας που *άναλαμβάνουν* σε ρόλους τους *σημαντικούς άλλους* στο δράμα.

άφετηρία της θεραπείας του στο Θεό χωρίς όμως να απομονώνεται από την έπιστήμη-Λειτουργώντας ο άνθρωπος υπό το πρίσμα αυτό βιώνει στη ζωή του τη δημιουργική παρουσία του Θεού και μετέχεται τα πορίσματα της έπιστήμης για την προσωπική θεραπευτική του δραστηριοποίηση.

2. Περισσότερα περί ψυχοδράματος στο βιβλίο *Handbuch für Psychotherapie und psychosoziale Einrichtungen* των συγγραφέων G. Stumm, A. Brandl-Nebehay, F. Fehlinger, έκδοση Falter Verlag 1996.

3. Ως *πρωταγωνιστής* χαρακτηρίζεται και το πρόσωπο για το οποίο συστήνεται και δρομολογείται ή ψυχοδραματική πράξη· εκείνος, με άλλα λόγια, που προσέρχεται για να θεραπευτεί μέσω της ψυχαναλυτικής αυτής δραστηριότητας.

3. *Τὸ Κοινό*: τὰ μέλη δηλ. τῆς ομάδας πού συνιστοῦν τοὺς μάρτυρες τοῦ δράματος καὶ ἀντιπροσωπεύουν τὸν κόσμον σὲ εὐρεία κλίμακα.

4. *Ἡ Σκηνή*: ὁ φυσικὸς χώρος ὅπου συντελεῖται ἡ ψυχοδραματολογία.

5. *Ὁ Σκηνοθέτης*: ὁ δοκιμασμένος ψυχοδραματολόγος πού καθοδηγεῖ τοὺς συμμετέχοντες σὲ κάθε φάση τῆς συνεδρίας⁴.

Γιὰ τὴν κλασικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ψυχοδράματος ἔχουμε τρεῖς συγκεκριμένες φάσεις, οἱ ὁποῖες λειτουργοῦν ὡς δομικὰ συστατικὰ καὶ ἐπιδροῦν στὴν ομάδα:

1. *Τὸ Ζέσταμα*: ἡ θεματικὴ τῆς ομάδας ἀναγνωρίζεται καὶ ἐπιλέγεται ὁ πρῶτος ὑποκριτῆς.

2. *Ἡ Δράση*: ὁ προβληματισμὸς δραματοποιεῖται καὶ ὁ πρωταγωνιστῆς ἀναζητεῖ μεθόδους ἐπίλυσής του.

3. *Ἡ Συμμετοχή*: τὰ μέλη τῆς ομάδας προσκαλοῦνται νὰ ἐκφράσουν τὸ σύνδεσμό τους πρὸς τὸ ἔργο τοῦ πρωταγωνιστῆ⁵.

Ἡ ψυχοδραματικὴ πράξη μέσα ἀπὸ τίς τεχνικὲς καὶ ἀναλύσεις τῆς ἀποδεικνύεται *ὕγιης θεραπευτικὴ διαδικασία*. Τὸ *Ψυχόδραμα* εἶναι ἡ συγκεκριμένη ἀφυπνιστικὴ πράξη πού ἐπιδιώκει τὴν *κάθαρση* ἀπὸ τίς ἐμπειρίες τοῦ *ἀσυνειδήτου*, οἱ ὁποῖες διασποῦν τὴν ἐνότητα τοῦ ψυχοσωματικοῦ ἀνθρώπου. Συνιστᾷ *ἐσωτερικὴ ἐκμυστήρευση* σὲ *δραματοποιημένη μορφή*. Ἐκεῖνοι πού ἐπιθυμοῦν νὰ συμμετάσχουν στὰ δρώμενα αὐτῆς τῆς διαδικασίας δὲν ὑποκρίνονται χαρακτηῖρες ἢ διαθέσεις ἄλλων, μὰ ἐνσαρκώνουν τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό τους ὡς ὑποτρεπόμενο πυρῆνα λειτουργικῆς δράσης.

Τὸ ψυχόδραμα συνιστᾷ ψυχαναλυτικὴ διαδικασία *διαλογικοῦ* ὑπαρξιακοῦ προβληματισμοῦ. Θὰ ὑποστηρίξαμε ὅτι ὑφίσταται ὡς μέρος τῆς ὑπαρξιακῆς κυρίως ψυχολογίας⁶ καὶ ὕστερα τῆς ψυχανάλυσης. Οἱ θεωρητικοὶ

4. Ἡ ὀρολογία πού χρησιμοποιοῦμε εἶναι εἰλημμένη ἀπὸ τ' ἀγγλικά. Ἀντιστοιχίσαμε τοὺς ἑλληνικοὺς ὄρους μὲ τοὺς ἑξῆς:

The Protagonist

The auxilliary egos

The audience

The stage

The director

5. Ὁμοίως: *The warm-up*

The action

The staring

6. Κάποιοι ἄλλοι θεωροῦν τὸ ψυχόδραμα ὡς πρακτικὴ ἐξαγόμενη ἀπὸ κοινωνιομετρικὲς ἀναλύσεις. Ἀξιωματικὰ ἡ ἀποψὴ τους αὐτὴ δὲν ἀπορρίπτεται, ἀξίζει ὅμως νὰ τὴν ὑποστηρίξουμε στὰ πλαίσια τῶν διαφορετικῶν πολιτισμῶν πού τὸ ψυχόδραμα ἐξασκεῖται. Ἡ κοινω-

τοῦ ἐρμηνεύουν τὴ δραστηριότητά του ὡς ὑπαρξιακοῦ σημαινόμενου, διότι ἢ ψυχαναλυτικὴ διάσπαση ποὺ προτείνει καθοδηγεῖ σὲ ἐρμηνεῖες τοῦ ἑαυτοῦ ἄμεσα συνδεδεμένων μὲ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ὑποστασιακῆς ἑτερότητας.

Τὸ ψυχόγραμμα συνιστᾶ ψυχοδυναμικὴ ψυχαναλυτικὴ πράξη. Μετέρχεται αὐτοπροσδιοριζόμενες δραματικὲς δραστηριότητες καὶ ἀνακρίνει προβληματισμούς σχετιζόμενους εἴτε πρὸς τὴν προσωπικότητα καθεαυτῆ εἴτε ὁμαδοποιημένους (κοινωνιόγραμμα). Οἱ ἐμπειρικὲς μέθοδοι ποὺ χρησιμοποιεῖ, οἱ κοινωνιομετρικὲς τακτικὲς του, οἱ θεραπευτικοὶ ρόλοι, ἢ δυναμικὴ τῶν ομάδων κ. ἄ., διεγείρουν χαρακτηριστὲς αὐτογνωσίας καὶ αὐτεπίγνωσης· ἀνελικτικὲς προσπάθειες πρὸς ὄφελος τῆς προσωπικότητας καὶ ὀλοκληρωμένες διαδικασίες γνωσιολογικῶν, συναισθηματικῶν καὶ συμπεριφορικῶν ἀναφορῶν. Τὸ ψυχόγραμμα διευκρινίζει τὶς ἐσωψυχικὲς συγκρούσεις, κατευθύνει σὲ φυσιολογικὴ καὶ συναισθηματικὴ ὀλοκλήρωση, ἐνῶ ἐμπεδώνει στὴ γνώση τοῦ ἑαυτοῦ καὶ ὠριμάζει τὶς ἱκανότητες τῆς προσωπικότητας, ἀποβλέποντας σὲ χαρακτηριστὲς πληρότητας τῆς ὑπαρξῆς.

Τὸ ψυχόγραμμα μὲ τὸν τρόπο ποὺ καλλιεργεῖ τὴ συνειδητοποίηση στὸν ἑαυτὸ μαρτυρεῖται ὡς μορφολογικὸ ἀναγωγικὸ ἐγχείρημα⁷. Ἡ ἐπιρροή τῶν

νιομετρικὴ προσέγγιση καὶ ἐρμηνεῖα ἀσχολεῖται κατεξοχὴν μὲ τὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων στὸ κοινωνικὸ γίγνεσθαι. Ἡ θεώρηση τοῦ ψυχογράματος ὡς κοινωνιομετρικοῦ μέσου γιὰ τὴν ἐρμηνεῖα αὐτῶν τῶν πολιτισμῶν ἀναφέρεται στὴν διαπροσωπικὴ δραστηριότητα τῶν κοινωνικῶν μελῶν στὶς συγκεκριμένες κοινωνίες. Ὁ χαρακτήρας του παραμένει ὁμοῦς ὑπαρξιακὸς ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ κάθε διαπροσωπικὴ κοινωνικὴ σχέση ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἑαυτὸ του. Ὅσο περισσότερο ὁ ἀνθρώπος γνωρίζει ποιὸς εἶναι καὶ ποιὸς εἶναι ὁ ρόλος του, πρωτίστως ἀπέναντι στὸν ἑαυτὸ του καὶ ὕστερα ἀπέναντι στοὺς ἄλλους, τότε καὶ οἱ διαπροσωπικὲς σχέσεις ἐξελίσσονται καὶ ἀποκοτῶν δημιουργικὸ προσανατολισμὸ. Θὰ συγκεφαλαιώναμε λοιπὸν πῶς ἡ σχέση τοῦ ψυχογράματος μὲ τὴν κοινωνιομετρία συνιστᾶ μιὰ ἀπὸ τὶς δραστηριότητές του, καθόσον τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ψυχαναλυτικῆς αὐτῆς πράξης βρῖσκει ἀνταπόκριση στὴν ὑπαρξιακὴ ἰσορροπία τῆς προσωπικότητας, ἀπ' τὴν ὁποία ἐξαρτῶνται οἱ κάθε κοινωνικὲς σχέσεις καὶ μεταβολές.

7. Ἡ ψυχαναλυτικὴ δραστηριότητα τοῦ ψυχογράματος ἀποσκοπεῖ στὴν ἀποκάλυψη τῆς λεγόμενης *protection disguise*, τῆς προστατευτικῆς, μὲ ἄλλα λόγια, μεταμφίεσης, τὴν ὁποία τὸ ἄτομο ἔχει ἐνδυσθεῖ, θεωρῶντας πῶς εἶται προστατεύει τὸν ἑαυτὸ του ἀπὸ ἐξωτερικοὺς κινδύνους. Τὴν ψευδαίσθηση περὶ προστασίας τοῦ ἑαυτοῦ, ἔρχεται νὰ «γκρεμίσει» ἢ διαδικασία τοῦ ψυχογράματος, τὸ γίγνεσθαι τῆς ὁποίας γιὰ ν' ἀναπτύσσεται χρειάζεται καὶ τὴν ἀνάλογη μορφολογικὴ ἀναγωγή, ὥστε οἱ συνθήκες ποὺ ἐγκλωβίζουν τὴν ἀτομικότητα νὰ ἐλέγχονται καὶ νὰ διασκεδάζονται. Λέγοντας «μορφολογικὴ ἀναγωγή», καὶ κατὰ συνέπεια «μορφολογικὸ ἀναγωγικὸ ἐγχείρημα», ἐννοοῦμε τὴν ψυχολογικὴ προετοιμασία τοῦ ἑαυτοῦ στὴν προσπάθεια γνώσης τῆς ἀτομικότητας. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ἀξιολογικὴ ἀναφορὰ στὸν ἑαυτὸ, συζήτηση δηλ. μαζί του σὲ σχέση μὲ τὸ τι φαίνεται πῶς εἶναι, ἢ τι πρεσβεύει, ἀλλὰ συνειδητο-

μορφολογικῶν εἶναι ἐμφανῆς στὸν Moreno⁸. Τὸ *ἔδῶ* καὶ *τώρα*, μὲ ἄλλα λόγια. Ἐκεῖνος ποῦ συμμετέχει στὸ ψυχόδραμα φέρνει τὸν ἑαυτό του στὸ *τώρα* καὶ τὸν βιώνει στὸ *ἔδῶ*, αὐτὴ τῆ στιγμή. Ἡ διαδικασία τοῦ ψυχοδράματος θυμίζει γλυπτική τέχνη. Τὴν τέχνη ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποία ὁ γλύπτης ξέ-

ποίηση τῆς διαταραχῆς ποῦ τοῦ δημιουργεῖ ἢ προαναφερόμενη *προστατευτική μεταμόρφωση*. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ τὴν παραμονὴ καὶ καλλιέργεια ψευδαισθήσεων σὲ σχέση μὲ τὸ ποιὸς εἶναι καὶ *τί ἀντιπροσωπεύει μὲ τὸν ἑαυτό του στὴ συγκεκριμένη κοινωνικὴ πραγματικότητα*, τότε εἶναι πάρα πολὺ δύσκολο νὰ ἐρχεται σὲ συναίσθηση αὐτοαντίληψης καὶ ν' ἀπορρίπτει τὴν ὑποτιθέμενη «μεταμφιεστικὴ προστασία» του. Κατεξοχὴν ἔκφραση τοῦ λεγόμενου *μορφολογικοῦ ἀναγωγικοῦ ἐγχειρήματος* ἀπὸ πλευρᾶς τοῦ ἀνθρώπου συνιστᾶ τὸ εὐαγγελικὸ λόγο τοῦ Ἰησοῦ «πᾶς ἄνθρωπος πρῶτον τὸν καλὸν οἶνον τίθει» - Ἰωάν, β', 11 ποῦ σημαίνει πῶς γιὰ νὰ πορευθεῖ ὁ ἄνθρωπος σὲ ὀρθὴ ψυχοπνευματικὴ, ψυχοσωματικὴ, ἀλλὰ καὶ διαπροσωπικὴ ζωὴ ὀφείλει νὰ ἔξασκεῖ τίς ψυχοδυναμικὲς ἰκανότητες τῆς προσωπικότητάς του, οἱ ὁποῖες τὸν ἐξελίσσουν, τὸν διαμορφώνουν, καὶ τὸν δλοκληρώνουν ὄντολογικά. Ἀνάγοντας λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος τὸν ἑαυτό του *μορφολογικά*, συστήνεται ἐπὶ τῆ βάσει ὀρθῆς ἀνάπτυξῆς του ὡς προσώπου, θέτοντας σκοπὸ τοῦ τὴν ὁμοιοστασιακὴ ἰσορροπία τῆς ὑπαρξῆς. Πρβλ. Σαρρῆ, *Εἰσαγωγή στὴν Κοινωνιομετρία, στὴν Ὁμαδικὴ Ψυχοθεραπεία, καὶ τὸ Ψυχόδραμα*, ἐκδ. Δανάη, Ἀθήνα 1995, σ. 122.

8. Αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀρχικὰ ἀπὸ τὴ μεγάλη βαρῦτητα ποῦ προσέδιδε ὁ Moreno στὴν τέχνη τῆς ὑποκριτικῆς. Ἡ ὑποκριτικὴ συνιστᾶ τὴ μορφολογικὴ ἔκφραση λειτουργίας τῶν ρόλων. Ἡ μέθοδος μὲ τὴν ὁποία ἕνας ἦθοποιὸς «ὑποκρίνεται» κατὰ τὴν παράσταση τοῦ ρόλου του σ' ἕνα ἔργο μαρτυρεῖ μορφολογικὴ ἀποδοχὴ τοῦ ρόλου αὐτοῦ στὴ διάσταση τῆς ὑποκριτικῆς τέχνης ποῦ καλεῖται νὰ ὑπηρετήσῃ. Ἄν καὶ ὁ ρόλος τίς περισσότερες φορὲς δὲ διαμορφώνει τὴν προσωπικότητά του, ἐξαρτᾶται ὁμως ἀπὸ αὐτὴν καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ γεγονός πῶς, *κάθε ἦθοποιὸς δὲν κάνει γιὰ κάθε ρόλο*. Χρειάζεται νὰ λαμβάνει χώρα καὶ ἡ λεγόμενη *ἑσωτερικὴ ἀνταπόκριση* τοῦ ὑποκριτοῦ, ὥστε ὁ ρόλος νὰ ἀποδίδεται ὅσο τὸ δυνατόν πιστότερα. Εἶναι σημαντικὴ ἡ παρουσία τῶν μορφολογικῶν ἐπιρροῶν ποῦ δέχθηκε ὁ Moreno, ὄχι ἀποκλειστικά στὸν τομέα τῆς ὑποκριτικῆς μὴν ἀναγκαιότητας λειτουργίας τοῦ ψυχοδράματος, ἀλλὰ κυρίως τῶν κοινωνιομετρικῶν προϋποθέσεων ἐκ τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται, ὥστε νὰ συνίσταται ὡς ἐποικοδομητικὴ θεραπευτικὴ ψυχαναλυτικὴ παρέμβαση στὴ ζωὴ τῆς ἀτομικότητας. Συγκεκριμένα ὁ Moreno ἐξέκρινε τὴ θεωρία τοῦ βασιζόμενος στὴν ψυχολογικὴ ἀποψη πῶς γιὰ νὰ ἐρμηνευθεῖ ἡ ἀνθρώπινη συμπεριφορὰ χρειάζεται νὰ εἰδωθεῖ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν μορφῶν-δομῶν ποῦ τὴν ἀπαρτίζουν καὶ μάλιστα στὴ σχέση ποῦ ἐμφανίζει ἀπὸ πλευρᾶς ἀντιληπτικῆς ἰκανότητάς τοῦ ἀτόμου στὰ ζητήματα ποῦ τὸν προβληματίζουν ψυχολογικά, ὥστε νὰ δρομολογεῖται ἡ διαδικασία τοῦ ψυχοδράματος. Ἡ ἐπιρροὴ ποῦ δέχθηκε ὁ Moreno ἀπὸ τοὺς μορφολογιστὲς σχετίζεται μὲ τὴν προσπάθεια νὰ ἀντιμετωπίζεται τὸ ψυχολογικὸ πρόβλημα τοῦ πελάτη ὄχι συνολικά, ἀλλὰ ὑποδιαιρούμενο στὰ μέρη ποῦ βαθμιαία ἀναγάγεται θεραπευτικά. Ἡ μορφολογικὴ ἐπιρροὴ ποῦ δέχθηκε ὁ Moreno συναντᾶ τὴν ἀνταπόκρισὴ τῆς στίς μεθοδολογικὲς ἀρχὲς λειτουργίας τῶν ψυχολογικῶν στοιχείων τῆς ἀτομικότητας ποῦ μποροῦν νὰ στηρίζουν ἀποτελεσματικὰ τὴν θεραπευτικὴν προσπάθεια, ἡ ὁποία ἀναλαμβάνεται μὲ τὸ ψυχόδραμα. Πρβλ. Honderich, *The Oxford Companion to Philosophy*, Oxford University Press 1995, σ. 312.

ρει καὶ χειρίζεται καλὰ τὸ ὕλικό καὶ ἔχει στὰ χέρια του, εἴτε τὸ ὕλικό αὐτὸ ἀναφέρεται στὸ διαδραματιστικὸ σχῆμα ποὺ πρόκειται νὰ σκηνοθετηθεῖ, εἴτε στὴν προσωπικότητα ἐκείνου ποὺ προέρχεται στὴ διαδικασία τοῦ ψυχοδράματος, ὥστε νὰ ἐπαναπλάθεται ψυχοπνευματικά. Ὁ γλύπτης παρέχει τὴ μορφή ποὺ τὸν ἐκφράζει καὶ τὸν ἀντιπροσωπεύει στὸ γλυπτὸ του. Τοῦ ἀφαιρεῖ περιττὰ κομμάτια καὶ μορφώματα. Ἐργάζεται πάνω στὸ γλυπτὸ του διαρκῶς, στὸ τώρα, μέχρι μὲ τὴν προσωπικὴ του ματιὰ νὰ τὸ τελειοποιήσει καὶ νὰ τὸ ἐρμηνεύσει. Κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸ, κομμάτια τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ γλύπτη ποὺ ἀναφέρονται στὰ στοιχεῖα τῆς προσωπικότητος τοῦ καλλιτέχνη συντονίζονται πνευματικά πρὸς αὐτὸ ποὺ ἐπιχειρεῖ νὰ μορφοποιήσει. Ἔτσι, μποροῦμε ἐπὶ παραδείγματι νὰ ξεχωρίζουμε ἓνα γλυπτὸ τοῦ Μιχαήλ Ἀγγελου ἀπὸ κάποιου ἄλλου γλύπτη.

Ἡ θεραπευτικὴ προσέγγιση τοῦ Moreno ξεφεύγει ἀπὸ τὴν καθήλωση, ἢ τὴν ἀκνησία τοῦ συνήθους ψυχαναλυτικοῦ μοντέλου καὶ περνάει στὴ δράση, εὐκαμψία καὶ κίνηση τοῦ *ἔδω* καὶ *τώρα*. Συζητῶντας γενικὰ τὴν περίπτωσι τῶν ψυχώσεων καὶ πῶς αὐτὲς ἀντιμετωπίζονται θεραπευτικά ἀπὸ τὸ ψυχόγραμμα τοῦ Moreno, διακρίνουμε εὐκαμψία στὴ θεώρηση τῶν διαφόρων ψυχωτικῶν φαινομένων, ὅπως εἶναι οἱ ψευδαισθήσεις καὶ παραισθήσεις, οἱ ὁποῖες ἀρκετὲς φορὲς μποροῦν νὰ ἐκδηλώνονται κατὰ κοινὸ τρόπο καὶ μεταξὺ ἀνθρώπων ποὺ δὲν θεωροῦνται ψυχωτικοὶ ἢ νευρωτικοί. Ἡ θεώρηση αὐτὴ ἐγκείται στὸ γεγονός πῶς, εἴτε ψυχωτικὲς εἴτε μὴ ψυχωτικὲς περιπτώσεις ἀναγνωρίζουν στοὺς ἑαυτοὺς τους πότε συμπεριφέρονται σύμφωνα μὲ τὶς ψευδαισθήσεις τους ἢ ὄχι. Αὐτὸ συμβαίνει ἐπειδὴ τὸ ψυχολογικὸ ὕλικό ποὺ ὑφίσταται μέσα στὸν ἄνθρωπο συνιστᾷ κοινὴ ἐμπειρία εἴτε στὴ μία εἴτε στὴν ἄλλη περίπτωσι. Στὴν περίπτωσι δὲ τοῦ ψυχωτικοῦ, ὅταν δοθεῖ χώρος στὸ ἄτομο νὰ δραματοποιήσει τὶς ψευδαισθήσεις καὶ παραισθήσεις του, μπορεῖ ἂν θελήσει νὰ θεραπευθεῖ καὶ νὰ ξαναγυρίσει στὴν πραγματικότητα. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ ψυχολογικὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἀνθρώπου ὡς *Ἀλίκης στὴ χώρα τῶν Θαυμάτων*, μπορεῖ κάλλιστα νὰ ἐλέγχεται, καθόσον καὶ στὸν κόσμον ἀκόμη τῆς φαντασίας τῶν ψευδαισθήσεων καὶ παραισθήσεων, τὸ ἄτομο ἐπιλέγει ἂν θὰ λειτουργεῖ συναισθηματικά ἢ σύμφωνα μὲ τὴ λογικὴ. Λαμβάνοντας ὑπόψη μας μία ἀκόμη παράμετρο, στὴν περίπτωσι τῶν ψυχώσεων, καὶ τὴ γενικὴ σχέση τους πρὸς τὸ ψυχόγραμμα, ἀρκοῦμαστε νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ἡ σχέση ποὺ ὑποσημάνουμε γενικὰ δὲν ἰσχύει ἀπὸ πλευρᾶς τῆς ψυχιατρικῆς. Ἡ τελευταία ἐνδιαφέρεται νὰ χορηγεῖ τὸ φάρμακο ἀποβλέποντας στὴν καταστολὴ τῆς ψύχωσης καὶ ὄχι στὴ θεραπεία τῆς, κάτι ποὺ σαφῶς καταδικάζεται ἀπὸ τὴ διαδικασία τοῦ ψυχοδράματος.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, ἡ *ἐξαγόρευσι* ἐπικεντρώνει τὴν *ψυχοδραματικὴ*

της δραστηριότητα στο γεγονός της αποδοχής του *ἑαυτοῦ*. Ἀποδεχόμενος ὁ ἐξαγορευόμενος τὸν *ἑαυτό* του ἐνστερνίζεται τὸ *χαρακτήρα* τῆς λύτρωσης ὡς διαδικασίας *ἐσχατολογικῆς* καὶ καταργεῖ κάθε τάση ποῦ μαρτυρεῖ ἐγωϊστική προβολή τοῦ *ἑαυτοῦ* καὶ φίλαυτη διάθεση. Παράλληλα δὲν δικαιολογεῖται οὔτε προφασίζεται οὔτε ἀναζητεῖ *ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα* ποῦ νὰ τὸν «ἐφθουχάζουν» ψυχοπνευματικά, μὰ συνειδητοποιεῖ τὴ «*γυμνότητα*» ποῦ *ὑπαγορεύεται* ἀπὸ τὴν ψυχαναγκαστικὴ ζωὴ του.

Τὸ χωρίο τοῦ Ἰακώβου «ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα... ὅπως *ἰαθῆτε*»⁹ παραπέμπει στὴ διαδικασία τῆς *ἐξομολόγησης*, ὄχι μόνο ὡς *ἐξαγορευτικῆς πρακτικῆς*, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ὡς *ψυχοδραματολογικῆς πρότασης*. Ἡ δημόσια ἐξαγόρευση τῶν ἁμαρτημάτων, ἔτσι ὅπως προτεινόταν στὴν πρώτη χριστιανικὴ κοινότητα, ὑπογράμμισε τὴν ἀνάγκη ὁ ἐξομολογούμενος νὰ ἐπωμίζεται τὸ βᾶρος τοῦ *ἑαυτοῦ* του πρωταγωνιστικά καὶ νὰ τὸ ξεκαθαρίζει. Ἡ ἀγόρευση δὲ τῶν ἐσωτερικευμένων ἐμπειριῶν τοῦ πιστοῦ ἐναντι τῶν ἄλλων «*συν-ἀγορευτῶν*» του, *ἐξαγόραζε* τὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἀτόμου *πρωτογενῶς* στὰ πρόσωπα ἐκείνων ποῦ τὸν ἄκουγαν καὶ συμμετεῖχαν *δευτερογενῶς*.

Ὁ *ἱερέας*, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὁ ὁποῖος σὲ τελικὴ ἀνάλυση λειτουργοῦσε ὡς *ἐξαγοραστῆς* τῶν συμπεριφορῶν τῶν προσωπικοτήτων τῆς κοινότητάς του, ἦταν ἐκεῖνος ποῦ *συντόνιζε* τὸ ἔργο τῆς *δημόσιας ἐξομολόγησης*, ὥστε νὰ καθίσταται ψυχοδυναμικὰ θεραπευτικὴ. Ὁ ἐξαγορευόμενος κατὰ τὴ διάρκειά τῆς πορείας τῆς διαδικασίας παρόλο ποῦ ἀναφερόταν στὸν *ἑαυτό* του, τὰ λεγόμενά του ἄγγιζαν τοὺς *συμπαρισταμένους* του *συνεξαγορευόμενους*, τοὺς ὁποῖους ἀρκετὲς φορές μάλιστα «*βοηθοῦσε*», ὥστε ν' ἀνακαλύπτουν τὴ συγκρουσιακὴ δόμηση τῆς προσωπικότητάς τους, «*ὑπακούοντας*» στὶς «*νύξεις*» τοῦ *πρωταγωνιστοῦ «ἠθοποιοῦ*». Ἐμμένουμε στὸν ὄρο «*ἠθοποιός*», τὸν ὁποῖο δὲ χρησιμοποιοῦμε ἀπλὰ ὡς ἔννοια, ἀλλὰ μὲ κυριολεκτικὴ σημασία, μὰ καὶ σκοπὸς τοῦ *ἠθοποιοῦ*, κατὰ τὴν ἐρμηνεῖα τοῦ ὄρου, ἐπισημαίνεται νὰ εἶναι ἡ *λυτρωτικὴ συμβολή* στὴ *βίωση* τοῦ «*ἠθους*» ὡς *ἐνδιάθετος* καὶ *σπερματικῆς διακριβωτῆς*, ἱκανοῦ νὰ ἀναπτύσσει τὴν προσωπικότητα διαπροσωπικὰ καὶ κοινωνικὰ. Ὁ *ἱερέας* συνιστᾷ παράλληλα καὶ κατα πνευματικὸ μάλιστα τρόπο τὴν εἰκόνα τοῦ ἐμπειροῦ ἐξαγορευτῆ-ἐξομολόγου, σύμφωνα μὲ τὸν ψυχοπνευματικὸ συντονισμό του –ὅπως σημειώσαμε παραπάνω καὶ στὸ παράδειγμα τοῦ γλύπτη– στὰ βιώματα ποῦ *ἐκπέμπει*, ἀλλὰ καὶ *λαμβάνει* ἀπὸ τὸν *ἑαυτό* του καὶ τοὺς ἄλλους. Ἔτσι, διακρίνουμε τοὺς ἐξομολόγους σὲ πνευματικούς καὶ μὴ πνευματικούς. Οἱ πιστοὶ ἔλκονται ἀπὸ

τὴν πνευματικότητα ἐνὸς καλοῦ ἐξομολόγου, ἀπωθοῦνται ὁμως ἀπὸ ὅποιον ἐπιδεικνύει ἐπιφανειακὴ σχέση πρὸς τὸ γεγονός τῆς ἐξαγόρευσης, καθόσον αὐτὸ σημαίνει πλημμελὴ ἢ ἑλλιπῆ ἀποδοχὴ τοῦ μυστηρίου τῆς μετάνοιας.

Γιὰ τοὺς πατέρες τῆς περιόδου κατὰ τὴν ὁποία ἡ δημόσια ἐξαγόρευση ἦταν ἐπιβεβλημένη ὡς *κοινωνιοδραματικὸ γεγονός*, ὁ ἐξαγορευόμενος λειτουργοῦσε ὡς «ἠθοποιὸς» πρὸς ὄφελος τῶν συμμετεχόντων τοῦ μυστηρίου. Ἡ «*ἴαση*» ποῦ ὑπόσχεται τὸ ἀποστολικὸ λόγιον δὲν ἀναφέρεται σὲ θεραπεία τοῦ χαρακτήρα τῆς προσωπικότητας, οὔτε σὲ ἔλεγχο τῶν ἀτομικῶν χαρακτηριστικῶν ἀνισορροπίας. Ὑποσημαίνει τὴν «*ψυχῇ τε καὶ πνεύματι, ἅμα δὲ καὶ σώματι*» λειτουργοῦσα *μυστηριακὴ πράξη* τῆς λύτρωσης, ποῦ ὄχι μόνο δὲν ὑποκαθίσταται ἀπὸ τὴ γενικὴ ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ συνωδᾷ καθαρῶς σὲ ἀνακαίνιση τοῦ ἀνθρώπου ὡς καθόλου ὑπαρξῆς.

Ἡ *θεραπευτικὴ δράση* τοῦ μυστηρίου, ἔτσι ὅπως ἐρμηνεύεται στὴν Καινὴ Διαθήκη, χαρακτηρίζεται *ἐσχατολογικὴ*. Ὁ ἄνθρωπος ἀναζωογονημένος ἀπὸ τὴ διαδικασία τῆς *μυστηριακῆς ἐξαγόρευσης* ἀποδεικνύεται ἀναδομημένος ψυχοπνευματικά. Συνειδητοποιεῖ ποιὸς εἶναι, ἀποδέχεται τὰ σφάλματά του, καὶ ἐπιχειρεῖ τὴν κάθαρση τοῦ ἑαυτοῦ. Καὶ ἐνῶς ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἐκκλησία ὑπαγόρευε τὴ δημόσια ἐξομολόγηση ὡς λυτρωτικὸ γεγονός λύσης τῶν ἀντινομῶν τοῦ ἑαυτοῦ, παρόλο ποῦ ἡ πρακτικὴ αὐτὴ ἐγκαταλείφθηκε λόγῳ διαφόρων συγκυριῶν, –διάφορων ὁμως τῆς μὴ ἐπαλήθευσῆς τῆς ὡς καθαρτικῆς–, ἡ δραστηριότητά της «*συνεχίστηκε*» κατὰ κάποιον τρόπο, ἔστω καὶ *ἀσύγγνωστα* ἀπὸ τὴν ψυχανάλυση.

Μελετώντας συγκριτικὰ τὴ δράση καὶ δραστηριότητα τῆς *ἐξαγόρευσης* ὡς *ψυχοδραματικῆς* καὶ *ψυχαναλυτικῆς διαδικασίας* στὰ πλαίσια τῆς ψυχολογίας τῆς θρησκείας θὰ ἐπισημαίναμε ὅτι συνιστᾷ προσπάθεια ἀποκόλλησης τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν λεγόμενο «*σιαμαῖο*» ἀδελφὸ του. Ὁ ὄρος αὐτὸς ἀνήκει στὸν *Καθηγητὴ Κορναράκη*¹⁰, ὁ ὁποῖος πολὺ σωστὰ τὸν ἐρμηνεύει ὡς *ἐσωτερικὴ ἀντινομία καὶ ἀντιρροπιστὴ τῆς πληρότητας τῆς προσωπικότητας*, διότι καταδυναστεύει τὴν προσωπικότητα ὑποχρεώνοντάς την σὲ συμ-

10. *Ἡ ἀνθρώπινη κραυγὴ... μπροστὰ στὸ σιαμαῖο ἀδελφό...* Ἐκδ. Ἐφῶν Κυριακίδη, Θεσ/νικη 1979. Ἡ ἔννοια τοῦ *σιαμαίου ἀδελφοῦ* ἔχει προσεγγιστεῖ ἀπὸ διάφορους τομεῖς τῆς ἀνθρώπινης διάνοσης. Ἀπὸ πλευρᾶς ψυχανάλυσης προσεγγίστηκε ὡς *πρωταρχικὴ κραυγὴ (primal scream)* μὲ κύριον ἐκπρόσωπο αὐτῆς τῆς θεώρησης τὸν *Arthur Janov*, ὁ ὁποῖος στὸ ὁμώνυμο ἔργον του *The primal scream; primal therapy; the cure of neurosis*, 1970· ἀναλύει τὸν ὄρο αὐτὸ θεωρῶντάς τον καθοριστικὰ σημαντικὸ γιὰ τὴν ἀναγνώριση καὶ συνειδητοποίηση τῶν ἐσωψυχικῶν συγκρουσιακῶν τάσεων. Γιὰ τὸν Janov, ἀφετηρία γιὰ τὴν πρωταρχικὴ κραυγὴ συνιστᾷ ἡ *πρωτεύουσα σκηνὴ (primal scene)*, κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος συνειδητοποιεῖ τὴν ἀνισορροπία τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου καὶ θλίβεται. Ἡ συνειδητοποίηση τῆς ἀνισορροπίας τοῦ

περιφορές που οικοδομούν τον παλαιό άνθρωπο έγκλωβιζόμενο σε πράξεις που δυσχεραίνουν την πορεία προς το καθ' όμοίωσιν. Ο *σιαμαίος αδελφός* αποτελεί την *ψυχολογική έξεικόνιση* μιας προσωπικότητας, όταν αυτή συνιστά παράγοντα αποξένωσης του ανθρώπου από τον έαυτό του, τους άλλους, και το Θεό. Η εξαγόρευση ως ψυχοδραματική λειτουργία επιδιώκει την απεγκλώβιση του ανθρώπου από τον *σιαμαίο «άνάδελφό»* του. Γνωρίζοντας ότι η προσωπικότητα του ανθρώπου αναφέρεται στο *κατ' εικόνα* και ότι το *κατ' εικόνα* θεμελιώνεται στην ψυχή, αντιλαμβάνομαστε τη σχέση που υφίσταται μεταξύ αυτού και του παλαιού, όπως έπισημάναμε παραπάνω, άνθρωπου. Άνάμεσα στο *σιαμαίο αδελφό* και την προσπάθεια ή προσωπικότητα να επαναπροσδιορίζεται ύπαρξιακά υφίστανται χαρακτηρισές που υπαγορεύουν την αποδόμηση και απροσωποποίηση του έαυτού ψυχαναγκαστικά. Ο ψυχαναγκασμός αυτός δυνατόν να λαμβάνει μορφή *έμμονων ιδεών* και *καταληπτικών παρορμήσεων* ή να εκφράζεται ως *επιβεβλημένη ψυχωτική δραστηριότητα*: βέβαιο όμως είναι ότι η δράση του συμπεριφέρεται καταλυτικά στο χαρακτήρα της προσωπικότητας και των πνευματικών δρομολογήσεων που χρειάζεται αυτή να αναλαμβάνει.

Η Έκκλησία με την εξαγορευτική διαδικασία της έξομολόγησης ενδιαφέρεται να έμπεδώνει πρακτικά το χαρακτήρα της *μετάνοιας* ως *παράγοντα άπολυτρωτικού*. Οί πατέρες στα κείμενά τους διευκρινίζουν το σημαίνοντα ρόλο της εξαγόρευσης ως καταλυτική έμπειρία για την ψυχοσωματική και πνευματική ανακαίνιση της προσωπικότητας. Με την εξαγόρευση ο πιστός

έαυτού και ή θλίψη που προκαλείται στον άνθρωπο οδηγεί κατά τον Janon σε διαθέσεις *λυτρωτικής κραυγής*. Συγκεκριμένα, *τόνιζε και καλλιέργησε* στους πελάτες του την *αναγκαιότητα έξωτερίκευσης της κραυγής φωναχτά*. Αντιπαραβάλλοντας την έννοια της *φωναχτής κραυγής* του Janon υπό ψυχολογικό άνθρωπολογικό πρίσμα διακρίνουμε την *αναλογία* της και σε άφηγήσεις του Εύαγγελίου, όπως εκείνη της περίπτωσης του τυφλού της πόλεως Ίεριχούς, ο οποίος συμπεριφερόμενος αυτοσυνειδησιακά, *δραματοποιεί λεκτικά την πρωταρχική σκηνή* της διάθεσης του έαυτού του προβαίνοντας στην *πρωταρχική κραυγή*: *Υιέ Δαυίδ Ίησού, έλέησόν με* (Μαρκ. ι', 47). *Ο Χριστός τον συναντά και ο τυφλός βρίσκει το φώς του*.

Άνάλογες *ψυχοδραματικές έξιμολογίες* συναντούμε και στη *ρόκ μουσική*. Αναφέρουμε τα χαρακτηριστικά παραδείγματα των συγκροτημάτων *Barclays James Harvest* και *King Crimson*, τα όποια *διαδραματίζουν την έννοια του σιαμαίου αδελφού* με τα τραγούδια τους *Everyone is everybody else* (δμώνυμος δίσκος που κυκλοφόρησε το 1974) και *I talk to the wind* (ο στίχος που μάς ενδιαφέρει είναι ο: *I'm on the outside looking inside. What do I see? Much confusion, disillusion. All around me, <στέκομαι άπ' έξω και κοιτώ μέσα. Τι βλέπω; Μπέρδεμα και παραπλάνηση να με περικυκλώνουν>*. Δίσκος: *In the Court of the Crimson King*, κυκλοφορίας 1969). Για τον τελευταίο δίσκο αξίζει να αναφέρουμε πως στο έξώφυλλό του παρουσιάζει *ένα πρόσωπο να κραυγάζει με μανία και να είναι έντρομο!*

ὄχι μόνο «*ὑποδύεται*» ἕναν ἑαυτό σ' ὅλες του τις ἐκφάνσεις, μὰ καὶ ἐξωτερικεύει τις χαρακτηριστικὲς διαταραχὲς τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου. Ὑποδύομενος ὁ ἄνθρωπος τις ἀτέλειες τῶν συγκρουσιακῶν ἐμπειριῶν του, καταμαρτυρεῖ ἀδυναμία προόδου τῆς ἐσωψυχικῆς του διαδικασίας· συμπεριφέρεται *ὑποθαλπτικά* τῶν ψυχοπνευματικῶν ἀντινομιστικῶν του τάσεων, ἐνῶ λειτουργεῖ θεραπευτικὰ καὶ πρὸς ὄφελος τῶν δημιουργικῶν ἰκανοτήτων του.

Εἶναι πραγματικὰ δύσκολη ἡ ὑπόθεση τῆς ἐξαγόρευσης καὶ χρειάζεται τὴν εἰλικρινῆ συγκατάθεση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ὑπόδυση τοῦ καταμερισμένου ψυχοπνευματικῶν ἑαυτοῦ δρομολογεῖ τὴν «*ἀνυπόδυση*» καὶ ἄρα «*ἐκφόλευση*» τῶν ροπῶν ποὺ *διχάζουν* τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου· ὑπογράφει τὴν ἀποπόλωση τῆς ἀντιπαλότητας ποὺ ἀποδεδειγμένα πλέον *διαμερισματοποιεῖ* τὴν *ἐνότητα* καὶ *ἐγκυρότητα* τοῦ ἑαυτοῦ. Ἡ *ἐξαγόρευση* πραγματικὰ λειτουργεῖ ὡς *λυτρωτικὴ διαδικασία*. Ἐνοποιεῖ τὰ μέρη τῆς προσωπικότητας ποὺ ἔχουν διαταραχθεῖ. Ἐπανασυστήνει τὸν «*ὄπλισμό τῶν σφυρῶν*» στὸ δυναμισμό τῆς προσωπικότητας καὶ καθοδηγεῖ τις *δυνάμεις τῆς ψυχῆς* (λογιστικὸ, θυμικὸ, ἐπιθυμητικὸ) σὲ προοπτικὲς ἀφύπνισης καὶ ὀλοκλήρωσης. Ἡ ἔλλειψη ἐξαγόρευσης ἀπομονώνει τὸν ἄνθρωπο ψυχοπνευματικὰ. Τὸν ἀποξενώνει ἀπὸ τὴν προσπάθεια συγκέντρωσης τῶν ὑγιῶν δυναμικῶν του καὶ τὸν καθιστᾷ ἔρμαιο τῶν ἐσφαλμένων ἐπιλογῶν του.

Ἡ λειτουργικὴ τῆς ἐξαγόρευσης εἶναι δόκιμη ψυχοδραματικὴ πράξη, μὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν ὑποδύεται ἕναν ἑαυτό, τὴ συνειδητὴ γνώση τοῦ ὁποίου διακατέχει, ἀλλὰ διότι ἐπιθυμεῖ νὰ εἰσχωρεῖ στίς ἀσυνειδητες διεργασίες τῆς ψυχῆς του –ὄπου ἐκεῖνες δὲν αὐτοαναφέρονται– μεταμορφώνοντάς τες σὲ δημιουργικὲς καθὼς καὶ σὲ προϊόντα πρόσκλησης καὶ ἐκλογῆς τῆς *θείας χάριτος*. Ἡ ἐξαγόρευση κινεῖται στὰ ὅρια ἐνός *τρίπτυχου* ποὺ ὑποδηλώνει τὸ εἶναι ὡς *ὄντολογικὸ ἔσχατο*. Ὁ Θεός, ὁ κόσμος, καὶ ὁ ἄνθρωπος ὑπογραμμίζουν τὴν ὑπαρξιακὴ δραστηριότητα τῆς ἐξαγόρευσης ὡς *ἀφετηρία*, *μέσο*, καὶ *τέλος*. Κατὰ τὸ μυστήριον τῆς ἐξομολόγησης ὁ Θεὸς λανθάνει ὡς *δυνάμει* καὶ *ἐνεργείᾳ ὑποσημείωση* τῆς ἐξωτερίκευσης τῆς λήθης τοῦ ἑαυτοῦ. Ἡ ὀντολογικὴ θράση-τοῦ μυστηρίου συνιστᾷ προῖον ὑπαρξιακῆς ἀναξήτησης. Δὲν χαρακτηρίζομε εὐκολὴ τὴν προσέλευση στὸ μυστήριον, μὰ καὶ ὑπαρξιακὲς ἐσωψυχικὲς διεστῶσες κωλύουν τὴν πρὸς αὐτὸ προοπτικὴ. Ἡ προσέλευση ὡς ἀπόδειξη ἐπίλυσης τοῦ ὑπαρξιακοῦ ἀδιεξόδου οἰκοδομεῖται ἀπὸ τὴ λεγόμενη *ὑπαρξιακὴ ἀγωνία* ἀναφορικὰ τῆς *εἰσαγωγῆς* στὸ μυστήριον. Τὸ κατώφλι τῆς ἐξομολογητικῆς διαδικασίας ἀνατρέπει τὰ δεδομένα *προσομοίωσης* τῶν συγκρούσεων καὶ ἐγκαινιάζει τὴ λυτρωτικὴ συμπεριφορὰ ὡς προοπτικὴ ἀνακαίνισης καὶ ἀναδημιουργίας τοῦ ἑαυτοῦ.

Ὁ Θεός, ἔννοια οὐσιοποιός (δημιουργικός) καὶ λογοποιός (φανερὸς ἀπὸ

τις *Ἐνέργειές Του*), εκφράζει τὴν δρομολόγηση τῆς ἐξαγορευτικῆς διαδικασίας. Ὁ κόσμος, τὸν *ἐπιπεδοχώρο* δράσης τῆς διαδικασίας, καὶ ὁ ἄνθρωπος τὸν *πυρῆνα* «ἀπόδρασης» τῆς διαδικασίας αὐτῆς. Ὁ κόσμος ὡς χώρος δράσης συνιστᾷ τὴν *κινητοποίηση* τοῦ προβληματισμοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἔναντι τῆς ἐξαγορευτικῆς πράξης, ἐνῶ ὁ Θεὸς τὴ *δραστηριότητα κίνησης*, μέσῳ τῆς ὁποίας τὸ γεγονός τῆς ἐξαγόρευσης δρομολογεῖται, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ καθίσταται τὸ *τελολογικὸ δρώμενο ἀξιοποίησης τῆς μυστηριακῆς ἐμπειρίας τῆς ἐξαγόρευσης*.

Ἡ φράση τοῦ Ἰησοῦ στοὺς μαθητές του «*ἂν τινων ἀφήτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται*»¹¹ χαρακτηριολογεῖ κατὰ τὴ γνώμη μου τὸ *δραματικὸ στοιχεῖο* τῆς ἐξαγόρευσης ὡς *ψυχοδιαγνωστικῆς δοκιμασίας*. Ἡ φράση δὲν ἀναφέρεται ἀπαραίτητα μόνο στοὺς μαθητές του, ἀλλὰ σὲ ὅποιον κληθεῖ νὰ λειτουργήσῃ τὴν ἐξομολογητικὴν πράξη ὡς *αὐτοεξεταστικὸ παράγοντα ὑπαρξιακῆς γνησιότητας*. Ἡ ἔννοια τοῦ ρήματος «*κρατᾷ*» δὲν ἀποδίδεται ἐδῶ ὡς «*ἐπικρατᾷ*» ἢ «*κατακρατᾷ*», ἀλλ' ὡς «*συγκρατᾷ*». Καταλήγουμε δὲ στὴν ἄποψη αὐτὴ σκεπτόμενοι ὅτι κατὰ τὴν ἐξαγόρευση τῶν πράξεων ἕνας ἑαυτὸς μπορεῖ νὰ μὴ εἶναι εἰλικρινῆς κατὰ τὴν ἐξωτερικευτικὴν διαδικασίαν, μαρτυρεῖ ὅμως τὴν ἐξαγορευτικὴν δραστηριότητα ὡς *διελκυστίνδα πρόσβασης* ὀριοθέτησης καὶ ἐπιβεβαίωσης τῆς «*ἀλήθειας*».

Στὴ γνώμη αὐτὴ ἔρχεται νὰ προστεθεῖ ἡ *πρακτικὴ* τῆς Ἐκκλησίας τῶν πρώτων αἰώνων περὶ δημόσιας ἐξομολόγησης, ὅπως ἐπισημάναμε παραπάνω. Οἱ πατέρες ποὺ δρομολόγησαν καὶ ἐφάρμοσαν τὴν *πρακτικὴ* αὐτὴ εἶχαν κατὰ νοῦ τὴν πιθανὴν ἔκφραση ἀνειλικρίνειας ἀπὸ πλευρᾶς τῶν ἐξομολογουμένων, γι' αὐτὸ καὶ ἐπεδίωξαν νὰ *καλλιεργήσουν τὴν δημόσια ἐξομολόγηση ὡς φρόνημα ὀρθῆς θεραπευτικῆς δραστηριότητας* ποὺ θὰ *καθοδηγοῦσε σὲ συνειδητοποιημένη διάθεση ἐκμείωσης τῶν ἀτοπημάτων τοῦ ἑαυτοῦ*. Ὅταν οἱ παρευρισκόμενοι πιστοὶ ἄκουγαν τὴν ἐξομολογητικὴν ἐξαγόρευση τῶν ἀδελφῶν συμμετεῖχαν στὴν *ψυχοδραματικὴ ἀναγκαιότητα* ἐπίλυσης τοῦ προβληματισμοῦ ἐκείνων, ἀναλαμβάνοντας μὲ τὴ σειρά τοὺς ἀνάλογους *ρόλους* καὶ (*ἀντι*)θέσεις. Ἡ ὅλη *συν-ομιλία (συν-αναστροφή)* τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἐξαγορευτικῆς πράξης συντελοῦσε σὲ «*ἀντιλήψεις – συν-αντιλήψεις*» ἑαυτῶν ὑπογραμμίζοντας τὴν ἐξαγόρευση ὡς *λυτρωτικὸ συμβεβηκός*.

Ὡς *χαρακτηριστικὸ ἐπισημαίνεται* στὴ συνάφεια αὐτὴ τὸ παράδειγμα τοῦ ὁσίου Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου (ΣΤ' αἰῶνας), ὁ ὁποῖος στὸ ἔργο του *Κλίμαξ* περιγράφει μία *ψυχοδραματικὴ ἐξαγορευτικὴ διαδικασία*, κατὰ τὴ

11. Ἰωάννου κ', 23.

διάρκεια τῆς ὁποίας ὁ ἴδιος ἦταν ἀκροατής¹². Ἐρμηνεύοντας τὴν ἀναφορὰ τοῦ Ἰωάννη στὰ σημεῖα ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν παρατηροῦμε τὰ ἑξῆς στοιχεῖα:

- α) ὁ καλὸς κριτὴς καὶ ποιμὴν: ὁ καθοδηγητὴς καὶ ἐμπνευστὴς τῆς ἐξαγορευτικῆς δραματοποιήσεως.
 β) τὸ δικαστήριον: ὁ τόπος τῆς διαδικασίας, ὅπου ἡ θεατρικὴ παράσταση θὰ λάβει μέρος· ὁ ἐπιπεδοχώρος τῆς δραματοποιήσεως ὑποκρινόμενης δράσης.
 γ) προθύμως¹³ ἐξομολογησάμενον: ἡ ἀποδοχὴ τοῦ ὑποκριτοῦ νὰ ἐνσαρκώ-

12. Παραθέτουμε τὸ κείμενο αὐτοῦσιο ὅπως μᾶς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν Ἰωάννη:

«Φοβερόν ποῦ παραγενόμενος ἐν Κοινοβίῳ καλοῦ κριτοῦ καὶ ποιμένου ἐώρακα δικαστήριον ἐκεῖσε γὰρ μου ὑπάρχοντος ἐτυχέ τινα ἐκ τῆς ληστρικῆς τάξεως τῇ μοναδικῇ προσελθεῖν πολιτεία· ὃν ὁ ἄριστος ἐκεῖνος ἱατρός καὶ ποιμὴν ἐκέλευσεν ἐπὶ ἡμέρας ἑπτὰ πάσης ἀναπαύσεως ἀπολαῦσαι, πρὸς θεωρίαν καὶ μόνην τῆς ἐν τῷ τόπῳ καταστάσεως· μετὰ δὲ τὴν ἑβδόμη προσκαλεσάμενος αὐτὸν κατ' ἴδιαν ὁ ποιμὴν, ἠρώτα, εἰ ἄρα ἄρεστόν αὐτῷ τὴν συνοίκησιν ποιῆσασθαι μετ' αὐτῶν· ὡς δὲ συνθέμενον αὐτὸν μετὰ πάσης εἰλικρινείας ἐθεάσατο, πάλιν ἠρώτα· τί ἄτοπον αὐτῷ ἐν τῷ κόσμῳ πέπρακται· ὡς οὖν εἶδεν αὐτὸν σὺν τῷ λόγῳ πάντα προθύμως ἐξομολογησάμενον, πάλιν πρὸς αὐτὸν πειράζων ἔλεγε· βούλομαι σε, φησὶν, ἐπὶ πάσης τῆς ἀδελφότητος ταῦτα θριαμβεῦσαι· ὁ δὲ οὕτως τὴν ἑαυτοῦ ἁμαρτίαν μισῆσαι ἐκεῖνος, καὶ αἰσχύνῃς ἀπάσης καταφρονῆσαι, ἀδιστακτικῶς ὑπέσχετο· καὶ εἰ βούλει, φησὶ, κατὰ τὴν μέσσην Ἀλεξάνδρου τῆς πόλεως. εἶτα συναθροίζει ὁ ποιμὴν ἐν τῷ Κυριακῷ πάντα τὰ πρόβατα, τὸν ἀριθμὸν διακόσια τριάκοντα· καὶ τῆς θείας συνάξεως τελομένης, (ἦν γὰρ Κυριακὴ τῶν ἡμερῶν), μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰσφέρει λοιπὸν τὸν ἁμειπτον ἐκείνον κατὰ δίκαιον, ὑπὸ τινῶν ἀδελφῶν συρόμενον καὶ μετρίως τυπτόμενον, τὰς χεῖράς τε δεδεμένον ὄπισθεν καὶ σάκκον τρίχινον ἠμφιεσμένον καὶ σποδὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχοντα· ὡς καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς θεωρίας ἄπαντας καταπλαγέντας, εὐθέως ἐν κλαυθμῷ ἀλαλάξαι· οὐ γὰρ ἔγνω τις τὸ γινόμενον· εἶτα, ὡς πλησίον τῶν τῆς ἐκκλησίας πυλῶν ἔφθασε, προσφωνεῖ αὐτῷ ἡ ἱερὰ ἐκείνη τοῦ φιλανθρώπου κριτοῦ κεφαλῆ μεγάλη τῆ φωνῆ· Στήθι· ἀνάξιος γὰρ ὑπάρχεις τῆς ἐνταῦθα εἰσόδου.

Ἐκπλαγεὶς οὖν ἐπὶ τῇ τοῦ ποιμένου ἐκ τοῦ ἱερατείου πρὸς αὐτὸν ἐνεχθεῖσα φωνῇ, (ἐνόμιζε γὰρ, ὡς ἔσχατον ἡμᾶς ὄρκους ἐπιπροφέρει οὐκ ἀνθρώπου φωνούντος, ἀλλὰ βροντῆς ἀκηκοέναι), πίπτει μὲν εὐθέως ἐπὶ προσώπου ἐντρομος γενόμενος, καὶ ὄλωσ τῷ φόβῳ κλονηθεὶς· χαμαὶ δὲ κείμενος, καὶ τὸ ἔδαφος τοῖς δάκρυσι βρέχων, ἐπιτρέπεται πάλιν παρὰ τοῦ θαυμασίου ἱατροῦ, τοῦ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ἐν ἅπασιν πραγματευόμενου, καὶ τύπου σωτηρίας καὶ ἐναργοῦς ταπεινώσεως πᾶσι παρέχοντος, εἰπεῖν πάντα τὰ πεπραγμένα αὐτῷ κατ' εἶδος ἐπὶ πάντων· ὁ δὲ μετὰ φρίκης πάντα καθ' ἐν ἐξομολογεῖτο τὸ παρὰ φύσιν καὶ κατὰ φύσιν, ἐν λογικοῖς τε καὶ ζώοις ἀλόγοις, ἀλλὰ γε καὶ ἄχρι φαρμακείων καὶ φόνων καὶ ἐτέρων, ὧν οὐ θέμις ἀκοῦσαι ἢ γραφῇ παραδοῦναι· ἐξομολογησομένου τοίνυν ἐπιτρέπεται εὐθέως ἀποκαρῆναι καὶ τοῖς ἀδελφοῖς συγκαταριθμηθῆναι».

Κλίμαξ, Λόγος Δ', Περὶ Ὑπακοῆς, § 14.

13. Ἡ προθυμία μὲ τὴν ὁποία ὁ ληστής κλήθηκε νὰ ἐξομολογηθεῖ τὶς ἁμαρτίες του προκαλεῖ στὸ Γέροντα τὴν ὑποψία γιὰ ἀνάδουνη ἐξωτερίκευση... Κορναράκη, Πατερικὰ βιώματα τῆς ἐνδεκάτης ὥρας, Θεσσαλονίκη 1971, σσ. 57-58.

- σει την *ἐξαγόρευση δραματοποιημένη*.
- δ) ...αὐτὸν πειράζων ἔλεγε· βούλομαί σε, φησιν, ἐπὶ πάσης τῆς ἀδελφότητος...: κατὰ τὴν ἐπιλογή τοῦ πρωταγωνιστῆ, ὁ σκηνοθέτης τὸν καλεῖ ἐπιθυμῶντας νὰ γνωρίσει ἂν πραγματικὰ θέλει νὰ δραματολογήσει τὴ ζωὴ του· τὸν πειράζει ὁμως, δηλ. τὸν δοκιμάζει σὲ διαπροσωπικὴ συζήτηση· τὸν ἐξετάζει, μὲ ἄλλα λόγια, ἂν πραγματικὰ ἐπιδιώκει τὴν ἐμπειρία νὰ πρωταγωνιστήσῃ αὐτοκριτικὰ στὴν διαδικασία τῆς ἐξαγόρευσης καὶ ν' ἀφυπνίσει τὸν ἑαυτὸ του παρουσίᾳ τῶν συμμετεχόντων τῆς ἐξαγορευτικῆς διαδικασίας, δηλ. τῆς ἀδελφότητος.
- ε) *θριαμβεῦσαι*¹⁴: ἡ διατυμπάνιση τῆς ἐσωψυχικῆς συγκρουσιακῆς πραγματικότητας ἐν ἐλευθερίᾳ.
- στ) *ὑπὸ τινων ἀδελφῶν συρόμενον καὶ μετρίως τυπτόμενον, τὰς χεῖράς τε δεδεμένον ὀπισθεν καὶ σάκκον τρίχινον ἡμφιεσμένον καὶ σποδὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχοντα*: τὰ ἐξωτερικὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ σκοπὸ τοὺς ἔχουν νὰ προσδώσουν ἔμφαση στὴν ἐσωψυχικὴ συγκρουσιακὴ ἐμπειρία τοῦ μέλλοντος ὡς *θῦμα* καὶ *θύτη* νὰ ὑποδυθεῖ βιωματικὰ τὴν ἐξαγόρευση ὡς *ὄντολογικὴ ἀναγκαιότητα*.
- ζ) *ἐνόμιζε γάρ, ὡς ἔσχατον ἡμᾶς ὄρκους ἐπληροφῶρει οὐκ ἀνθρώπου φωνούντος, ἀλλὰ βροντῆς ἀκηκοέναι*: ὁ ἐξαγορευμένος ἀποκτᾶ συνείδηση

14. Ἡ ἀνώδυνη ἐξωτερικέωση προκαλεῖ τὸ Γέροντα νὰ ζητήσει στὸ πνευματικὸ τοῦ τέκνο νὰ *θριαμβεύσει* τὰ ἁμαρτήματά του, δηλ. νὰ τὰ ὑποδυθεῖ. Ὅπ. π. πρβλ. στὴν ἔννοια τοῦ ρήματος *θριαμβεύω* ὡς *ὁδηγῶ* καὶ προτρέπω κάποιον νὰ παρουσιασθεῖ. Liddel-Scott, *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, τ. 2ος, ἐκδότης Ἰωάννης Σιδέρης, Ἀθήναι, σ. 494. Πρβλ. *Τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν ὁμῆν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ*. Διευκρινίζοντας νοηματικὰ τὸ στίχο αὐτὸ τοῦ Ἀπ. Παύλου ἀπὸ τὴν Β' πρὸς Κορινθίους: β', 14· ἔχουμε νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι τὸ ρῆμα *θριαμβεύω* ὡς θεολογικός ὄρος «φανερώνεται» πράγματι μὲ *ψυχοδραματικὰ χαρακτηριστικὰ*. Ὁ Θεός, σημειώνει ὁ Ἀπόστολος, μᾶς *ἐξαγορεύει (μᾶς ἐξομολογεῖ) ψυχοπνευματικὰ* μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἰησοῦς ὡς μεσίτης καὶ λειτουργὸς τῆς ἀναδομημένης ὑπαρξιακῆς μας ὄντολογίας μᾶς ἀνακαινίζει καθιστώντάς μας ὄχι ἀπλῶς γνωστούς Του, ἀλλὰ μετόχους τῆς παρουσίας Του. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐρμηνεύοντας τὸ ἀνωτέρω χωρίο τοῦ Παύλου διευκρινίζει ὅτι ...*οὐ γὰρ μόνον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ θριαμβευόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐν Χριστῷ τουτέστι, διὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὸ κήρυγμα*. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, *ὁμιλία 5η, PG 10, 466D*. Στὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ σχετικὰ μὲ τὴν ἐρμηνεία μας πάνω στὸ ρῆμα *θριαμβεύω*, ἀξίζει νὰ παραβάλλουμε ἐπίσης τὴν ἀναφορὰ τοῦ *Ἐπιφανίου Κων/πόλεως* ἀπὸ τὸ ἔργο του *Πανάριον, 65, 9*...*ἑαυτὸν θριαμβεύων οὐκ αἰσχύνεται*. Χαρακτηριστικὴ καὶ ἐδῶ ἡ χρῆση τοῦ ρήματος ποῦ δὲν ἀφήνει ἀπροσέγγιστη τὴ μαρτυρία ὅτι ἡ *ἐξαγόρευση* συνιστᾷ τὸ συγκεκριμένο *θρίαμβο* τοῦ πιστοῦ, ὁ ὁποῖος λειτουργῶντας *αὐτοεξεταστικὰ* καταργεῖ τὴν ἔννοια τῆς *ἐντροπῆς*, ὅπως πιὸ κάτω ὑποσημαίνει ὁ Σιναΐτης, καὶ *θυματοποιεῖ* τὴν παρουσία τῆς ἁμαρτίας *ψυχοδραματολογικὰ*. Πρβλ. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford University Press 1961, σσ. 654-655.

τοῦ παλαιοῦ του ἀνθρώπου συντρίβεται καὶ βιώνει τὴ δραματικὴ ἔμπειρία τῶν ἀσυνειδήτων ἐνορμήσεων καὶ τάσεων.

- η) ἔντρομος... φόβος: ὁ καλούμενος νὰ ἐκδηλώσει τὶς ἀντινομίες τῆς διαμερισματοποιημένης φύσης του πραγματώνει τὴν ἐσωψυχικὴ ἐξαγόρευση μὲ τὸ αἶσθημα τῆς ἐντροπῆς¹⁵, τῆς πρακτικῆς ἐκείνης δηλ. ποὺ ἀποδεικνύει ἐξωτερικευτικὰ τὶς ἀναστολές του ὡς προσωπικότητας· ὁ φόβος συνιστᾷ ἀποτέλεσμα τῆς «ἐντρομῆς» βιωματικῆς του λειτουργικότητας, ποὺ ὁμως, κλονίζει-συνεφέρει τὸ ἑαυτὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐν ὄψει τῆς ἐποικοδομητικῆς ἐξαγόρευσης.
- θ) θαυμασίον ἱατροῦ: τονίζεται ἡ θαυματουργικὴ δράση τῆς ἐξαγόρευσης ὡς πράξη αὐτοῦ ποὺ τὴν καθοδηγεῖ καὶ τὴν ὀρίζει ὡς διαδικασία.
- ι) φρίκης: ἡ σημαινόμενη δυναμικὴ ποὺ προδιαγράφει τὸ λυτρωτικὸ τέλος τῆς ἐξαγόρευσης.
- κ) ἐξομολογεῖτο τὸ παρὰ φύσιν καὶ κατὰ φύσιν, ἐν λογικοῖς τε καὶ ζώοις ἀλόγοις, ἀλλὰ γε καὶ ἄχρι φαρμακειῶν καὶ φόνων καὶ ἐτέρων: παραστατικὴ ψυχοδραμάτιση¹⁶ τῶν πράξεων καὶ ἐνεργειῶν τῶν ἀπωθήσεων καὶ βιωμάτων τοῦ ἐξαγορευόμενου.
- λ) ἀποκαρῆναι καὶ τοῖς ἀδελφοῖς συγκαταριθμηθῆναι: ἡ κάθαρση ἀποτελεσματοποιεῖται: ὁ ἐξαγορευόμενος ὀλοκληρώνει τὴν ψυχοδραματικὴ ἐξιλέωση καὶ καθαγιάζεται μυστηριακά.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης συνιστᾷ συγκεκριμένο παράδειγμα πατέρα τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος τεκμηριώνει τὴν ἐξαγόρευση ὡς ψυχοδραματικὴ πράξη καὶ προάγγελο τοῦ ψυχοδράματος, ἐπισημαίνοντας τὴν ψυχαναλυτικὴ ἀναγκαιότητα τῆς συνειδητοποίησης λανθανόντων ἐμπειριῶν καὶ ἀπωθήσεων.

Τὸ ψυχόδραμα, ὅπως εἶδαμε παραπάνω, διευκρινίζει ἐξαγορευτικὰ τὴ

15. Ἡ βίωση τῆς ἐντροπῆς ἐξουδετερώνει ὀριστικὰ τὴν ἀσυνειδήτη διαδικασία τῆς ἀπωθήσεως καὶ ἐμποδίζει τὴ συσσώρευση τῆς προσωπικῆς ἐνοχῆς στὸ σκοτεινὸ βάθος τῆς προσωπικότητας. Ἡ βίωση τῆς ἐντροπῆς μέσα στὶς διαστάσεις τῆς εἰλικρινοῦς ἐξομολόγησής εἶναι ἡ μόνη ψυχικὴ διαδικασία τῆς πραγματικῆς λύτρωσης. Βλ. ὀπ. π. Κορναράκη, *Πατερικὰ βιώματα...*

16. ὁ ὄρος στ' ἀγγλικὰ: *reconstructive psychotherapy*. Ὁ ὄρος αὐτὸς ἐκφράζει ἕναν ψυχοθεραπευτικὸ-ψυχοδραματικὸ τύπο ποὺ ἐπιδιώκει ὄχι μόνον ν' ἀνακουφίζει συμπτώματα, ἀλλ' ἀκόμη νὰ ἐπιφέρει ἀλλαγές στὰ δυσπροσαρμοστικὰ ψυχικὰ καὶ συμπεριφορικὰ σχήματα, καὶ ν' ἀναπτύσσει νέες προσαρμοστικὲς προσεγγίσεις στὰ προβλήματα τῆς ζωῆς. Αὐτὸς ὁ στόχος ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ συνειδητοποίηση μέσω εὐαισθησίας, τῶν συγκρούσεων, τῶν φόβων, καὶ τῶν ἀναστολῶν. Βλ. Μάνου, *Ἐρημνευτικὸ Λεξικὸ Ψυχιατρικῶν Ὁρων*, University Studio Press, β' ἔκδοσις, Θεσ/νίκη 1985 καὶ 1987, σ. 240.

διάθεση για επίλυση, ή εξισορρόπηση τῶν «*δραμάτων τῆς ψυχῆς*». Κυριολεκτικά ὁμως πρόκειται γιὰ τὴν ψυχαναλυτικὴ διαδικασία κατὰ τὴν ὁποία τὸ ἄτομο ἀναλαμβάνει, ὑπὸ τὴν καθοδήγηση ἑμπειροῦ θεραπευτοῦ, νὰ ὑποδυθεῖ τὸν ἑαυτό του «*γυμνὸ*» καὶ χωρὶς ἀναστολές. Ὁ ψυχόδραματοργὸς δὲν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μοιράζει τοὺς ρόλους. Ὁ ψυχόδραματοργὸς κατευθύνει τὴ διαδικασία ὡς συντονιστὴς καὶ μὲ τὴ συμβολή του «*ἀπαλύνει*» τὸ ψυχοπνευματικὰ καὶ ἀσυνείδητα ὑποθάλλον δράμα τοῦ ψυχόδραματοργούμενου. Ὁ καθοδηγητὴς τῆς διαδικασίας λειτουργεῖ ὡς συντονιστὴς τῆς «*θεατρικῆς παράστασης*», ὅπου ἡθοποιοὶ καὶ θεατὲς εἶναι τὰ ἴδια τὰ μέλη τῆς ψυχόδραματικῆς ομάδας, τὰ ὁποῖα δὲν ὑποκρίνονται, ἀλλὰ ἐνσαρκώνουν τὶς ἀσυνείδητες δραστηριότητες τῆς προσωπικότητάς τους, *ἐξαγορεύοντας* ἐκ περιτροπῆς¹⁷ ὁ ἓνας στὸν ἄλλον.

Ὅσοι ἀπὸ μᾶς ἔχουμε συμμετάσχει σὲ τέτοιου εἴδους *ἐξαγορευτικὲς «συνάξεις»* διαπιστώνουμε ὅτι ἡ «*θεραπευτικὴ ὁμήγυρις*» τῶν *συμπασχόντων* δὲ συνιστᾷ αὐτὸ ποὺ ἔχει ἐπικρατήσει νὰ λέγεται συνήθως καὶ ν' ἀναγνωρίζεται ὡς *group therapy*, ἀλλὰ νὰ διακρίνεται ὡς *personality-oriented therapeutic effort*. Δὲν πρόκειται δηλ. ἀπλὰ καὶ μόνο γιὰ μιὰ «*ὁμαδικὴ θεραπεία*» μὲ ἐμφανῆ τὰ στοιχεῖα τῆς ψυχαναλυτικῆς γενικότητας καὶ ἀπρόσωπης ἐκφορᾶς, ἀλλὰ γιὰ τὴν (δια)προσωπικὴ ἐπαφή μὲ τὸ γεγονὸς τῆς *ἐξαγόρευσης* *μέσω τῆς δραματοργούμενης διαδικασίας τῆς ἴασης* ποὺ διακριβώνεται καὶ διευκρινίζεται ὡς *προσανατολισμὸς καὶ προοπτικὴ* καὶ ὄχι ὡς *τέλος καὶ ἀπόλυτο*. Τὸ *ψυχόδραμα* εἶναι ἡ *ἐξαγόρευση*. Θὰ λέγαμε ὅτι συμφωνοῦν στὴ *βάση* καὶ τὶς *τακτικὲς* ποὺ οἱ δύο αὐτοὶ ὄροι ἐπισημαίνουν. Δὲν ἀποτελοῦν γενικευμένες ἔννοιες, ἄρα ἀόριστες, ἀλλὰ *λειτουργικὲς ψυχοδιευκρινιστικὲς πράξεις*. Ἡ *πρῶτὴ μιλά καὶ ἐκφράζεται ψυχαναλυτικὰ*, ἡ *δεύτερη, μυστηριακά*. Ἡ *πρῶτὴ ἐπισημαίνει καὶ διορθώνει*, ἡ *δεύτερη καθαγιάζει καὶ λυτρώνει*.

Ἡ τελευταία παρατήρηση οἰκοδομεῖ καὶ τὸ σημαντικότερο σημεῖο ἀπόκλισης τῶν δύο αὐτῶν ἀνθρωπολογικῶν θεωρήσεων. Τὸ ψυχόδραμα ἐνδιαφέρεται γιὰ μιὰ γενικότερη θεραπευτικὴ προσέγγιση τοῦ ψυχολογικοῦ προβληματισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Μπορεῖ ὕστερα ἀπὸ τὴ δρομολόγηση τῆς διαδικασίας αὐτῆς νὰ μὴν ἔχει ἐπιτευχθεῖ ἡ θεραπευτικὴ προοπτικὴ, ἢ ὁποῖα ἐπι-

17. Ὑπὸ τὸν ὄρο *ἐκ περιτροπῆς ἐξαγόρευση* ἐννοοῦμε πῶς κατὰ τὴ διαδικασία τοῦ ψυχodrάματος πέρα ἀπὸ τὸ πρόσωπο ποὺ ὑποδύεται τὸν ἑαυτό του καὶ ποὺ συνήθως εἶναι τὸ ἴδιο τὸ ἄτομο, στὸ «ρόλο» αὐτὸ μποροῦν νὰ συμμετέχουν καὶ τὰ λεγόμενα *ἐπικουρικὰ ἐγώ*, ὥστε *μέσω τῆς ἑτεροπαρατήρησης* νὰ παρέχεται στὸν *πρωταγωνιστὴ* ἡ εὐκαιρία νὰ κατανοεῖ τὸν ἑαυτό του ἀπὸ πλευρᾶς τῶν ἄλλων.

χειρήθηκε· τέθηκαν ὁμως οἱ βάσεις πάνω στίς ὁποῖες χρειάζεται νά βαδίζει τὸ ἄτομο ὥστε ν' ἀποκτᾷ τὴ γνώση τοῦ ποιὸς πραγματικά εἶναι καὶ τί ἐπιθυμεῖ ἀπὸ τὴν προσπάθεια πού δρομολογεῖ στὴ ζωὴ του. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ ἐμπειρία τῆς ἐξαγόρευσης-ἐξομολόγησης ἔχει νά κάνει μὲ τὴν γνώση τοῦ ἑαυτοῦ στὰ στοιχεῖα πού τὸν ἀποξενώνουν ἀπὸ τὴν ψυχοπνευματικὴ του ἀνάπτυξη καὶ ὀλοκλήρωση. Ὁ ἄνθρωπος πού βιώνει τὴν ἐμπειρία τῆς ἐξαγόρευσης ἀναζητεῖ τὴν προσωπικότητά του στὰ στοιχεῖα πού τὸν ὀλοκληρώνουν ἐσχατολογικὰ κατὰ τὴν πορεία στοῦ καθ' ὁμοίωσιν. Ἡ μεταξὺ τους ἀπόκλιση ἐγκτεῖται λοιπὸν στὴν προοπτικὴ μιᾶς γενικευμένης θεραπευτικῆς πρότασης, ἀπὸ πλευρᾶς τοῦ ψυχοδράματος, πού ἀρκετὲς φορὲς ἐγκλωβίζεται σὲ θεωρητικὰ θεραπευτικὰ ἀποτελέσματα, ὄχι ἄμεσα ἐφαρμοζόμενα στὴν καθημερινὴ πρακτικὴ διάσταση τῆς ἀτομικότητας, ἐνῶ ἡ ἐξαγόρευση συμβάλλει νά ξεπερνᾷ ὁ ἄνθρωπος τὸν ψυχολογικὸ προβληματισμὸ τοῦ ἑαυτοῦ του, μετερχόμενος τίς πληρωματικὲς ικανότητες τῆς προσωπικότητος, ὄχι μόνο γιὰ τὴ διόρθωση τοῦ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο γιὰ τὴ μυστηριακὴ ὀλοκλήρωσή του στοῦ σωτηριολογικοῦ σχεδίου τοῦ Δημιουργοῦ.

Τὸ *Ψυχόδραμα* καὶ ἡ *Ἐξαγόρευση* λειτουργοῦν *ἀφαιρετικὰ καὶ συμπληρωματικὰ*. Τὸ *μυστήριον* τῆς *ἐξομολόγησης* λειτουργεῖ ψυχαναλυτικὰ, χρησιμοποιῶντας τίς ἀφετηρίες, τίς πρακτικὲς καὶ τίς ἐρμηνεῖες τοῦ ψυχοδράματος. Τὸ *ψυχόδραμα* συνίσταται ὀλοκληρωματικὰ ὅταν οἱ ψυχαναλυτικὲς δράσεις τοῦ ἀναζητοῦν τὸ *μυστήριον* τῆς *ἐξαγόρευσης*· ὅταν καταργεῖ τ' ἀδιέξοδά του στίς πρακτικὲς προσέγγισης τῶν δραματουρογούμενων· ὅταν ἀνιχνεύει τίς διόδους τῆς ἐξαγόρευσης πέραν τῶν ὁρίων τῆς ψυχαναλυτικῆς ὀρολογίας καὶ ἐρμηνείας καὶ πέρα ἀπὸ τὴν ἐπιφανειακὴ γνώση τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος καὶ τοῦ ἑαυτοῦ, δρομολογῶντας προσπάθειες πού ἀποσκοποῦν στὴ *γνώση τοῦ ἀνθρώπου τῆς καρδιάς, τοῦ καρδιακοῦ ἀνθρώπου*, τοῦ ἀνθρώπου πού πραγματικὰ συνίσταται ἀπὸ *ψυχὴ καὶ σῶμα*, καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ χαρακτηριστικὰ πού φαντάζον ἀπώρρειες τοῦ συναισθηματικοῦ του κόσμου· ἐνὸς κόσμου πού προσεγγίζεται κυρίως κατ' ἀντίληψιν ἀπὸ τίς κατὰ πάντα ὑγιεῖς προθέσεις καὶ ἐρμηνεῖες τοῦ ψυχοδράματος καὶ τῶν ἐφαρμογῶν του.

Βιβλιογραφία

1. Ἰωάννου τοῦ Χρυσσοστόμου, Ὁμιλία 5η, PG 10.
2. Ἐπιφανίου Κωνσταντινουπόλεως, Πανάριον.
3. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ.
4. Arthur Janov (1970), *The primal scream; primal therapy; the cure of neurosis*, New York, Putnam.
5. Ἰωάννης Κορναράκης (1971), *Πατερικά βιώματα τῆς ἐνδεκάτης ὥρας*, Θεσσαλονίκη, Ἄφοι Κυριακίδη.
6. – (1979), *Ἡ ἀνθρώπινη κραυγή... μπροστά στὸν σιαμαῖο ἀδελφό*, Ἄφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
7. Honderich, Ted (1995), *The Oxford Companion to Philosophy*, Oxford University Press.
8. Νεοκλῆς Σαροῦς (1995), *Εἰσαγωγή στὴν Κοινωνιομετρία, στὴν Ὁμαδικὴ Ψυχοθεραπεία καὶ τὸ Ψυχόδραμα*, Δανιᾶς.
9. G. Stumm - A. Brandl-Nebehay - F. Fehlinger (1996), *Hanbuch für Psychotherapie und psychosoziale Einrichtungen*, Falter Verlag.

Λεξικά

1. G. W. Lampe (1961), *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford University Press.
2. Henry G. Lidell - Robert Scott, *Μέγα Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, Ἰωάννης Σιδέρης, Ἀθήναι.
3. Νίκου Μάνου (1985), *Ἑρμηνευτικὸ Λεξικὸ Ψυχιατρικῶν Ὁρων*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη.